

Bảo tồn và Phát huy đờn ca tài tử ở Cần Thơ: Làm ngay, kéo muộn!

*** Phóng sự: MINH TÂN**

Bài cuối: Để di sản không trở thành ký ức

Làm sao để các nghệ nhân – "báu vật" đồng hành cùng di sản ĐCTT sống được với niềm đam mê của mình? Làm sao để giữ hồn cốt của ĐCTT trong nhịp sống đương đại?... Những câu hỏi này đòi hỏi 21 tỉnh, thành Nam bộ, trong đó có Cần Thơ, nhanh chóng có đáp án khi mà hồi chuông cảnh báo về bảo tồn di sản giống lên từng ngày.

Giữ "căn cốt" ĐCTT

Gần đây, nhiều địa phương đã tìm hướng đi cho ĐCTT bằng con đường giao lưu, kết hợp du lịch, hoạt động kinh doanh... Từ nhiều năm nay, một số tỉnh Nam bộ, trong đó có Cần Thơ, đã đưa loại hình nghệ thuật ĐCTT vào phục vụ khách du lịch. Du khách đến với Cần Thơ được nghe ĐCTT ở chợ nổi Cái Răng, trong không gian nhà cổ Nam bộ ở Khu du lịch Mỹ Khánh, du thuyền trên sông Hậu...

Thế nhưng, Giáo sư, Tiến sĩ Trần Văn Khê, trong cuộc trao đổi tại Hội thảo Bảo tồn và phát huy ĐCTT tại Bạc Liêu, nêu trăn trở: "Các công ty du lịch cũng tạo ra những dàn nhạc tài tử phục vụ khách nước ngoài, nhưng trong vòng 15 phút thì làm sao có thể biểu diễn đờn tài tử cho ra hồn, cho xuất thần được?". Còn Giáo sư Tô Ngọc Thanh lại kể một kỷ niệm đáng quên: Trong không gian miệt vườn, các nghệ nhân tài tử quần áo chỉnh tề để tiếp khách du lịch. Họ cố gắng đờn, nắn nót từng ngón tay, phím nhạc. Nhưng khi cô ca sĩ cất tiếng ca "Tù là tù phu tướng" thì có người la lên: "Một, hai, ba, dzô, mừng ca sĩ!". Giáo sư Tô Ngọc Thanh ngậm ngùi: "Buồn vì người ta đem một dòng nhạc sang trọng, bác học, tinh tế để thay cho loại nhạc rẻ tiền trong các tiệm ăn ven đường".

Lãnh đạo TP Cần Thơ trao Bằng khen cho các nghệ nhân có nhiều đóng góp cho phong trào ĐCTT tại Cần Thơ trong lễ đón nhận Bằng Công nhận ĐCTT – Di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại do TP Cần Thơ tổ chức vào đầu tháng 4-2014. Ảnh: D.K

Rõ ràng, kết hợp ĐCTT trong phát triển du lịch, kinh doanh là hướng đi hiệu quả song cần phải có cách làm phù hợp, giữ nguyên gốc loại hình di sản này. Những chương trình ĐCTT phục vụ du lịch ở Cần Thơ không nên quá dài dòng, gây nhàm chán nhưng cần lựa chọn những bài bản độc đáo, lạ, mang hồn cốt tài tử để giới thiệu. Các công ty du lịch sử dụng ĐCTT cần có chế độ phù hợp với nghệ nhân, tránh những "chiêu trò" câu khách để có tiền boa, "bồi dưỡng" như thời gian qua. Các nhà làm du lịch cần định hướng cho nghệ nhân hiểu chơi ĐCTT có thể "nghề nuôi nghề" chứ không phải dùng nghề để kiếm tiền, làm giàu.

Điều băn khoăn của các nhà chuyên môn là hiện nay, các bài bản, nhịp điệu, câu cú, nguyên lý giữa đờn và ca... tài tử chưa thống nhất, khó khăn trong việc truyền dạy, phát huy. Bà Đoàn Thị Bích Phượng, cán bộ văn hóa hưu trí quận Thốt Nốt, nói: "Trong bất kỳ đợt Liên hoan ĐCTT nào cũng có tranh cãi về bài bản. Người nói dứt chữ hò, người cho rằng dứt chữ xè. Các giám khảo ngồi chấm cũng không thống nhất. Đúng ý người này lại mất điểm với người khác". Ngay cả trong cách biểu diễn, thể hiện sân khấu cũng có nhiều ý kiến trái chiều. Để đi đến thống nhất, ngành văn hóa Cần Thơ cần mở nhiều lớp luyện đờn, ca tài tử với một giáo trình thống nhất. Đây còn là nơi để "đãi cát tìm vàng" nhân tài cho ĐCTT. Thực tế gần chục năm trước, Cần Thơ đã tổ chức được những lớp như thế, do các "bậc thầy": nghệ nhân Ba Tu, nghệ nhân Bạch Huệ, nghệ sĩ Công Thành... truyền dạy và tìm ra những gương mặt đến nay vẫn là chủ lực của ĐCTT Cần Thơ như: Đào Xinh, Kiều Nga, Trường Út, Ái Hằng...

Nên chăng, Cần Thơ cần nghiên cứu cách làm đưa di sản ĐCTT vào trường học như TP Hồ Chí Minh, Bạc Liêu hoặc Trường Đại học Cần Thơ đã làm hiệu quả. Nghệ nhân Thanh Liêm, nguyên giáo viên Trường Trung cấp Văn hóa - Nghệ thuật Cần Thơ, cho rằng: "Dĩ nhiên, các em có thể chọn theo đuổi ĐCTT hay không nhưng ít nhất là các em có những hiểu biết nhất định về môn nghệ thuật này. Âm nhạc phương Tây có thể vào trường học, ĐCTT tại sao lại không?". Ngoài ra, dạy ĐCTT trên sóng phát thanh - truyền hình cũng là cách phổ biến, giúp thống nhất bài bản tài tử.

Đề "báu vật" an tâm "tỏa sáng"

Tham dự 3 hội thảo về chủ đề bảo tồn ĐCTT tại Cần Thơ, Bạc Liêu, Bến Tre, câu chuyện chúng tôi nghe nhiều nhất vẫn là chế độ đãi ngộ nghệ nhân ĐCTT. Giáo sư, Tiến sĩ Trần Văn Khê, đề xuất: "Các nghệ nhân cần được tôn vinh như một di sản quý!". Giáo sư nêu điển hình: nghệ nhân tận tụy với âm nhạc truyền thống ở Nhật được huy hiệu "Quốc gia chi bảo", ở Ấn Độ được vinh danh là Padma Shri và được hưởng lộc đến cuối đời...

Đưa di sản vào học đường là hướng đi có hiệu quả trong bảo tồn và phát huy ĐCTT. Trong ảnh: Một buổi giới thiệu nghệ thuật ĐCTT cho học sinh quận Ninh Kiều do Bảo tàng TP Cần Thơ tổ chức. Ảnh: D.K

Ở Cần Thơ, hầu hết các CLB ĐCTT, nghệ nhân chưa được ưu đãi, họ "tự bơi" với đam mê của mình. Câu chuyện về nghệ nhân đờn tranh mệnh danh "đệ nhất vô nhị đất Tây Đô" Hai Lợi sau thời gian dài công tác ở Trung tâm Văn hóa Ô Môn nhưng vẫn phải qua lại Cần Thơ – Vĩnh Long vì không có nhà ở, được Trung tâm Văn hóa Thới Lai mời về và cấp nhà được xem là chuyện "xưa nay hiếm". Không may mắn

như ông Hai Lợi, nghệ nhân đờn có tiếng ở Thốt Nốt là ông Hai Tạo sau khi bị bệnh tai biến đã gác đờn, sống cảnh nghèo khó, thiếu hụt. Hay một giọng ca tài tử hay ở Thốt Nốt là anh Quý sau khi bị tai biến đã không còn ca hát. Ngày ngày, anh phụ vợ làm vịt, nấu cháo bán ở gần cầu Trà Uối (phường Thuận An, quận Thốt Nốt), mặt luôn buồn bã mỗi khi nghe ở đâu có đờn ca... NSUT Trúc Linh, Chủ nhiệm CLB ĐCTT Tây Đô, nói: "Thiếu chế độ đãi ngộ cũng là nguyên nhân khiến nhiều người vì cơm áo gạo tiền mà không thể tham gia sinh hoạt, dù rất đam mê. Phải có chế độ ưu đãi, tiếp sức cho họ".

Trong buổi đón nhận ĐCTT là Di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại, Bộ trưởng Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch Hoàng Tuấn Anh đã công bố chương trình hành động quốc gia 7 điểm về bảo tồn và phát huy ĐCTT. Trong đó, chương trình nhấn mạnh: "Có chính sách đãi ngộ, khen thưởng và phong tặng danh hiệu vinh dự Nhà nước cho các nghệ nhân ĐCTT có nhiều đóng góp xuất sắc trong việc bảo vệ và phát huy giá trị nghệ thuật ĐCTT". Giữa tháng 4-2014, Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch lại ra văn bản đốc thúc 21 tỉnh, thành Nam bộ gấp rút xây dựng đề án chi tiết, vạch ra những lộ trình, cách làm cụ thể trong việc bảo tồn ĐCTT của từng địa phương. Đến nay, Cần Thơ vẫn đang làm kế hoạch thực hiện Đề án, nghĩa là sau khi kế hoạch thông qua mới bắt tay xây dựng Đề án, và phải thông qua hội đồng, triển khai thực hiện... Những nghệ nhân cao tuổi liệu có sống nổi để chờ?

Tương tự, ngành văn hóa cần xem các CLB ĐCTT là một thiết chế hoạt động chính thức trong hệ thống trung tâm văn hóa, có kinh phí hỗ trợ, duy trì, có kế hoạch bài bản trong đào tạo, truyền nghề, tập dợt... từ đó mới có lực lượng thực sự cho các kỳ liên hoan, hội diễn, xóa bỏ tình trạng thuê mướn, chụp giật. "Không nuôi mà khi cần đòi bắt, lấy đâu ra?" – bà Đoàn Thị Bích Phượng, cán bộ văn hóa hưu trí quận Thốt Nốt nói. Một khi được quan tâm, thành viên các CLB sẽ không còn ý nghĩ "vui là chính" mà sẽ nâng cao ý thức giữ chất ĐCTT.

Một tin vui cho nghệ nhân ĐCTT là từ ngày 7-8-2014, Nghị định 62/2014/NĐ-CP về xét tặng danh hiệu "Nghệ nhân nhân dân" và "Nghệ nhân ưu tú" cho công dân Việt Nam có hiệu lực. Tin rằng, khi các nghệ nhân đầu tiên được truy tặng, phong tặng danh hiệu, sẽ là động lực để các thế hệ nghệ nhân ĐCTT an tâm trao truyền, góp phần gìn giữ di sản.

Ông Hồ Văn Hoàng, Phó Giám đốc Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch TP Cần Thơ:

Mọi hành vi lợi dụng, núp bóng ĐCTT phải bị xử lý thích đáng

Hiện Cần Thơ đang tiến hành các bước thực hiện Đề án Bảo tồn và phát huy ĐCTT giai đoạn 2015-2020, tầm nhìn đến năm 2030. Một trong nội dung mà chúng tôi tập trung là củng cố, nâng chất hoạt động đội, nhóm, CLB ĐCTT và duy trì Liên hoan ĐCTT TP Cần Thơ 2 năm/1 lần để tạo sân chơi cho nghệ nhân.

Về lâu dài, chúng tôi xác định truyền nghề là một trong những việc làm then chốt để giữ gìn và phát huy ĐCTT nên sẽ xây dựng chính sách hỗ trợ cho các nghệ nhân cao niên có công đào tạo đội ngũ kế thừa. Chúng tôi cũng sẽ chỉ đạo Trường Trung cấp Văn hóa - nghệ thuật và hệ thống Trung tâm Văn hóa thành phố tổ chức các lớp học ca, luyện đồn tài tử. Tôi cho rằng, nhà nước cần hỗ trợ kinh phí ban đầu để học viên được học miễn phí.

Bản chất tài tử phát triển không ngừng. Theo tôi, chúng ta cần khuyến khích nghệ nhân sáng tác lời mới, bản đồn mới. Không nhất thiết cố định 20 bài bản Tổ mà có thể nhiều hơn, phong phú hơn. Làm sao để không chỉ 21 tỉnh thành Nam bộ chơi ĐCTT mà lan rộng cả nước.

Về phản ánh tình trạng một số quán ca cổ mượn danh ĐCTT để trục lợi không lành mạnh, Thanh tra Sở sẽ tiếp tục kiểm tra, chấn chỉnh tình trạng này. Mọi hành vi lợi dụng, núp bóng ĐCTT phải bị xử lý thích đáng.